

PARCIJALNI IZVODI I DIFERENCIJALI

Sama definicija parcijalnog izvoda i diferencijala je malo teža, mi se njome ovde nećemo baviti a vi ćete je, naravno, naučiti onako kako vaš profesor zahteva. Mi ćemo probati da vas naučimo kako se konkretno traže parcijalni izvodi...

Najpre par reči o obeležavanjima: najčešće se u zadacima zadaje funkcija $z = z(x, y)$, pa je:

$\frac{\partial z}{\partial x} \rightarrow$ oznaka za parcijalni izvod “ po x-su”

$\frac{\partial z}{\partial y} \rightarrow$ oznaka za parcijalni izvod “ po y”

$\frac{\partial^2 z}{\partial x^2} \rightarrow$ oznaka za dupli parcijalni izvod “ po x-su”, a računa se $\frac{\partial^2 z}{\partial x^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial z}{\partial x} \right)$

$\frac{\partial^2 z}{\partial y^2} \rightarrow$ oznaka za dupli parcijalni izvod “ po y”, a računa se $\frac{\partial^2 z}{\partial y^2} = \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial z}{\partial y} \right)$

$\frac{\partial^2 z}{\partial y \partial x}$ i $\frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y}$ su mešoviti dupli parcijalni izvodi a traže se $\frac{\partial^2 z}{\partial y \partial x} = \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial z}{\partial x} \right)$ i $\frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y} = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial z}{\partial y} \right)$

Ovde je **najvažnije** zapamtiti sledeću stvar:

→ Kad tražimo parcijalni izvod “ po x-su” tada y tretiramo kao konstantu (broj)

→ Kad tražimo parcijalni izvod “ po y ” tada x tretiramo kao konstantu (broj)

primer 1.

Odrediti prve parcijalne izvode za funkciju $z = x^2 + y^2 - 2x + 3y$

Rešenje:

Prvo tražimo $\frac{\partial z}{\partial x} \rightarrow$ parcijalni izvod po x. Znači da je y konstanta. $z = x^2 + \boxed{y^2} - 2x + \boxed{3y}$

Znamo da je izvod od konstante 0 kad nije vezana za funkciju, pa je:

$$z = x^2 + y^2 - 2x + 3y$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = 2x + 0 - 2 + 0 = \boxed{2x - 2}$$

Sad tražimo po y:

$$z = \boxed{x^2} + y^2 - \boxed{2x} + 3y \quad \text{zaokruženo su konstante, pa je izvod od njih 0.}$$

$$z = x^2 + y^2 - 2x + 3y$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = 0 + 2y - 0 + 3 = \boxed{2y + 3}$$

primer 2.

Odrediti prve parcijalne izvode za funkciju $z = 3x^3y - 6xy + 5y^2 + 7x - 12y$

Rešenje:

$$z = 3x^3y - 6xy + 5y^2 + 7x - 12y$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = 3y \cdot 3x^2 - 6y \cdot 1 + 0 + 7 - 0 = \boxed{9x^2y - 6y + 7}$$

Sad su konstante vezane za funkciju, njih prepisemo a tražimo normalno izvod od funkcije po x, recimo za

$3x^3y$ konstanta je $3y$ koje prepisujemo a izvod od x^3 je $3x^2$.

Da nađemo prvi parcijalni izvod po y:

$$z = 3x^3y - 6xy + 5y^2 + 7x - 12y$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = 3x^3 \cdot 1 - 6x \cdot 1 + 10y + 0 - 12 = \boxed{3x^3 - 6x + 10y - 12}$$

Kad radimo po y, sve što ima x je konstanta, pa je tako recimo za $3x^3y$ izraz $3x^3$ konstanta koju prepisujemo a znamo da je od y izvod 1.

primer 3.

Odrediti prve parcijalne izvode za funkciju $z = \frac{3x}{y} + \frac{7y}{x}$

Rešenje:

$$z = \frac{3x}{y} + \frac{7y}{x}$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = \frac{3}{y} \cdot 1 + 7y \cdot \left(-\frac{1}{x^2}\right) = \boxed{\frac{3}{y} - \frac{7y}{x^2}}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = 3x \cdot \left(-\frac{1}{y^2}\right) + \frac{7}{x} \cdot 1 = \boxed{-\frac{3x}{y^2} + \frac{7}{x}}$$

primer 4.

Nadi prve parcijalne izvode za funkciju $u = \ln(x + y^2)$

Rešenje:

Pazite, ovde imamo i izvod složene funkcije:

$$u = \ln(x + y^2)$$

$$\frac{\partial u}{\partial x} = \frac{1}{x + y^2} \cdot (x + y^2)'_{\text{po } x} = \frac{1}{x + y^2} \cdot (1 + 0) = \boxed{\frac{1}{x + y^2}}$$

$$\frac{\partial u}{\partial y} = \frac{1}{x + y^2} \cdot (x + y^2)'_{\text{po } y} = \frac{1}{x + y^2} \cdot (0 + 2y) = \boxed{\frac{2y}{x + y^2}}$$

primer 5.

Nadi prve parcijalne izvode za funkciju $z = x^y$

Rešenje:

$$z = x^y$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = y \cdot x^{y-1} \quad \text{ovde radimo kao } (x^\Theta)' = \Theta \cdot x^{\Theta-1}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = x^y \cdot \ln x$$

Za parcijalni izvod po y radimo kao : $(a^y)' = a^y \ln a$

primer 6.

Odrediti prve parcijalne izvode za funkciju $z = \frac{x+y}{x^2+y^2}$

Rešenje:

Ovde moramo raditi kao izvod količnika:

$$z = \frac{x+y}{x^2+y^2}$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = \frac{(x+y)'_{\text{po } x} \cdot (x^2+y^2) + (x^2+y^2)'_{\text{po } x} \cdot (x+y)}{(x^2+y^2)^2}$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = \frac{1 \cdot (x^2+y^2) + 2x \cdot (x+y)}{(x^2+y^2)^2} = \frac{x^2+y^2+2x^2+2xy}{(x^2+y^2)^2} = \boxed{\frac{3x^2+y^2+2xy}{(x^2+y^2)^2}}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = \frac{(x+y)'_{\text{po } y} \cdot (x^2+y^2) + (x^2+y^2)'_{\text{po } y} \cdot (x+y)}{(x^2+y^2)^2}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = \frac{1 \cdot (x^2+y^2) + 2y \cdot (x+y)}{(x^2+y^2)^2} = \frac{x^2+y^2+2xy+2y^2}{(x^2+y^2)^2} = \boxed{\frac{x^2+3y^2+2xy}{(x^2+y^2)^2}}$$

primer 7.

Odrediti prve parcijalne izvode za funkciju $u = \ln(x^2+y^2+z^2)$

Rešenje:

$$u = \ln(x^2+y^2+z^2)$$

$$\frac{\partial u}{\partial x} = \frac{1}{x^2+y^2+z^2} \cdot (x^2+y^2+z^2)'_{\text{po } x} = \frac{1}{x^2+y^2+z^2} \cdot 2x = \boxed{\frac{2x}{x^2+y^2+z^2}}$$

$$\frac{\partial u}{\partial y} = \frac{1}{x^2+y^2+z^2} \cdot (x^2+y^2+z^2)'_{\text{po } y} = \frac{1}{x^2+y^2+z^2} \cdot 2y = \boxed{\frac{2y}{x^2+y^2+z^2}}$$

$$\frac{\partial u}{\partial z} = \frac{1}{x^2+y^2+z^2} \cdot (x^2+y^2+z^2)'_{\text{po } z} = \frac{1}{x^2+y^2+z^2} \cdot 2z = \boxed{\frac{2z}{x^2+y^2+z^2}}$$

primer 8.

Odrediti prve parcijalne izvode za funkciju $u = \left(\frac{x}{y}\right)^z$

Rešenje:

$$u = \left(\frac{x}{y}\right)^z$$

$$\frac{\partial u}{\partial x} = z \left(\frac{x}{y}\right)^{z-1} \cdot \left(\frac{x}{y}\right)'_{\text{po } x} = z \left(\frac{x}{y}\right)^{z-1} \cdot \frac{1}{y} = \boxed{\frac{z}{y} \cdot \left(\frac{x}{y}\right)^{z-1}}$$

$$\frac{\partial u}{\partial y} = z \left(\frac{x}{y}\right)^{z-1} \cdot \left(\frac{x}{y}\right)'_{\text{po } y} = z \left(\frac{x}{y}\right)^{z-1} \cdot x \cdot \left(-\frac{1}{y^2}\right) = \boxed{-\frac{z}{y} \cdot \left(\frac{x}{y}\right)^z}$$

$$\frac{\partial u}{\partial z} = \boxed{\left(\frac{x}{y}\right)^z \cdot \ln\left(\frac{x}{y}\right)}$$

primer 9.

Odrediti $\frac{\partial^2 z}{\partial x^2} = ?$, $\frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y} = ?$, $\frac{\partial^2 z}{\partial y \partial x} = ?$, $\frac{\partial^2 z}{\partial y^2} = ?$ **za funkciju** $z = 3x^3y - 6xy + 5y^2 + 7x - 12y$

Rešenje:

Naravno, najpre moramo naći prve parcijalne izvode:

$$z = 3x^3y - 6xy + 5y^2 + 7x - 12y$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = 3y \cdot 3x^2 - 6y \cdot 1 + 0 + 7 - 0 = \boxed{9x^2y - 6y + 7}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = 3x^3 \cdot 1 - 6x \cdot 1 + 10y + 0 - 12 = \boxed{3x^3 - 6x + 10y - 12}$$

Sad koristeći njih tražimo dalje:

$$\frac{\partial z}{\partial x} = \boxed{9x^2y - 6y + 7}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = \boxed{3x^3 - 6x + 10y - 12}$$

$$\frac{\partial^2 z}{\partial x^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial z}{\partial x} \right) = \frac{\partial}{\partial x} (9x^2y - 6y + 7) = \boxed{18xy}$$

$$\frac{\partial^2 z}{\partial y \partial x} = \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial z}{\partial x} \right) = \frac{\partial}{\partial y} (9x^2y - 6y + 7) = \boxed{9x^2 - 6}$$

$$\frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y} = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial z}{\partial y} \right) = \frac{\partial}{\partial x} (3x^3 - 6x + 10y - 12) = \boxed{9x^2 - 6}$$

$$\frac{\partial^2 z}{\partial y^2} = \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial z}{\partial y} \right) = \frac{\partial}{\partial y} (3x^3 - 6x + 10y - 12) = \boxed{10}$$

primer 10.

Odrediti $\frac{\partial^2 z}{\partial x^2} = ?$, $\frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y} = ?$, $\frac{\partial^2 z}{\partial y \partial x} = ?$, $\frac{\partial^2 z}{\partial y^2} = ?$ **za funkciju** $z = e^{xy}$

Rešenje:

$$z = e^{xy}$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = e^{xy} \cdot (xy)'_{\text{po } x} = e^{xy} \cdot y = ye^{xy} \rightarrow \boxed{\frac{\partial z}{\partial x} = ye^{xy}}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = e^{xy} \cdot (xy)'_{\text{po } y} = e^{xy} \cdot x = xe^{xy} \rightarrow \boxed{\frac{\partial z}{\partial y} = xe^{xy}}$$

$$\frac{\partial^2 z}{\partial x^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial z}{\partial x} \right) = \frac{\partial}{\partial x} (ye^{xy}) = y \cdot ye^{xy} = \boxed{y^2 e^{xy}}$$

$$\frac{\partial^2 z}{\partial y \partial x} = \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial z}{\partial x} \right) = \frac{\partial}{\partial y} (ye^{xy}) = 1 \cdot e^{xy} + xe^{xy} \cdot y = \boxed{e^{xy}(1 + xy)}$$

$$\frac{\partial^2 z}{\partial x \partial y} = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial z}{\partial y} \right) = \frac{\partial}{\partial x} (xe^{xy}) = 1 \cdot e^{xy} + ye^{xy} \cdot x = \boxed{e^{xy}(1 + xy)}$$

$$\frac{\partial^2 z}{\partial y^2} = \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial z}{\partial y} \right) = \frac{\partial}{\partial y} (xe^{xy}) = x \cdot xe^{xy} = \boxed{x^2 e^{xy}}$$

primer 11.

Pokazati da je $\frac{x}{y} \frac{\partial z}{\partial x} + \frac{1}{\ln x} \frac{\partial z}{\partial y} = 2z$ **ako je** $z = x^y$

Rešenje:

Kod ovog tipa zadatka najpre nađemo parcijalne izvode koji se javljaju u zadatku (ovde na levoj strani jednakosti)

Zamenimo ih i sredimo da dobijemo desnu stranu:

$$z = x^y$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = y \cdot x^{y-1}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = x^y \cdot \ln x$$

Sad prepíšemo levu stranu i zamenimo parcijalne izvode:

$$\frac{x}{y} \frac{\partial z}{\partial x} + \frac{1}{\ln x} \frac{\partial z}{\partial y} =$$

$$\frac{x}{\cancel{y}} \cdot \cancel{y} x^{y-1} + \frac{1}{\cancel{\ln x}} \cdot x^y \cancel{\ln x} =$$

$$x^y + x^y = 2x^y = 2z$$

Dokazali smo traženu jednakost.

primer 12.

Pokazati da je $x \frac{\partial z}{\partial x} - y \frac{\partial z}{\partial y} = x$ **ako je** $z = x + \varphi(xy)$

Rešenje:

$$z = x + \varphi(xy)$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = 1 + \varphi'(xy) \cdot (xy)'_{\text{po } x} = 1 + \varphi'(xy) \cdot y = \boxed{1 + y \cdot \varphi'(xy)}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = 0 + \varphi'(xy) \cdot (xy)'_{\text{po } y} = \varphi'(xy) \cdot x = \boxed{x \cdot \varphi'(xy)}$$

zamenimo u levoj strani:

$$x \frac{\partial z}{\partial x} - y \frac{\partial z}{\partial y} =$$

$$x \cdot (1 + y \cdot \varphi'(xy)) - y \cdot x \cdot \varphi'(xy) =$$

$$x + \cancel{xy\varphi'(xy)} - \cancel{xy\varphi'(xy)} = \boxed{x}$$

Dobili smo desnu stranu jednakosti!

primer 13.

Pokazati da je $y \frac{\partial z}{\partial x} - x \frac{\partial z}{\partial y} = 0$ **ako je** $z = \varphi(\sqrt{x^2 + y^2})$

Rešenje:

$$z = \varphi(\sqrt{x^2 + y^2})$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot (\sqrt{x^2 + y^2})'_{\text{po } x} = \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot \frac{1}{2\sqrt{x^2 + y^2}} (x^2 + y^2)'_{\text{po } x} = \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot \frac{1}{\cancel{2}\sqrt{x^2 + y^2}} \cdot \cancel{2}x$$

$$\boxed{\frac{\partial z}{\partial x} = \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot \frac{x}{\sqrt{x^2 + y^2}}}$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot (\sqrt{x^2 + y^2})'_{\text{po } y} = \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot \frac{1}{2\sqrt{x^2 + y^2}} (x^2 + y^2)'_{\text{po } y} = \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot \frac{1}{\cancel{2}\sqrt{x^2 + y^2}} \cdot \cancel{2}y$$

$$\boxed{\frac{\partial z}{\partial y} = \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot \frac{y}{\sqrt{x^2 + y^2}}}$$

$$y \frac{\partial z}{\partial x} - x \frac{\partial z}{\partial y} =$$

$$y \cdot \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot \frac{x}{\sqrt{x^2 + y^2}} - x \cdot \varphi'(\sqrt{x^2 + y^2}) \cdot \frac{y}{\sqrt{x^2 + y^2}} =$$

$$\cancel{\varphi'(\sqrt{x^2 + y^2})} \cdot \frac{\cancel{xy}}{\sqrt{x^2 + y^2}} - \cancel{\varphi'(\sqrt{x^2 + y^2})} \cdot \frac{\cancel{xy}}{\sqrt{x^2 + y^2}} = 0$$

TOTALNI DIFERENCIJAL funkcije $z = z(x, y)$ u oznaci dz se traži po formuli:

$$dz = \frac{\partial z}{\partial x} dx + \frac{\partial z}{\partial y} dy$$

Dakle, nađemo parcijalne izvode i zamenimo ih u formulu.

primer 14.

Naći totalni diferencijal sledećih funkcija:

a) $z = x^2 y$

b) $u = \frac{z}{x^2 + y^2}$

Rešenje:

a)

$$z = x^2 y$$

$$\frac{\partial z}{\partial x} = 2xy$$

$$\frac{\partial z}{\partial y} = x^2$$

$$dz = \frac{\partial z}{\partial x} dx + \frac{\partial z}{\partial y} dy$$

$$dz = 2xydx + x^2 dy$$

b)

$$u = \frac{z}{x^2 + y^2}$$

$$du = \frac{\partial u}{\partial x} dx + \frac{\partial u}{\partial y} dy + \frac{\partial u}{\partial z} dz$$

$$\frac{\partial u}{\partial x} = z \cdot \left(-\frac{1}{(x^2 + y^2)^2}\right) \cdot 2x = -\frac{2xz}{(x^2 + y^2)^2} \rightarrow \frac{\partial u}{\partial x} = -\frac{2xz}{(x^2 + y^2)^2}$$

$$\frac{\partial u}{\partial y} = z \cdot \left(-\frac{1}{(x^2 + y^2)^2}\right) \cdot 2y = -\frac{2yz}{(x^2 + y^2)^2} \rightarrow \frac{\partial u}{\partial y} = -\frac{2yz}{(x^2 + y^2)^2}$$

$$\frac{\partial u}{\partial z} = \frac{1}{x^2 + y^2}$$

Sad ovo zamenimo u formulu:

$$du = \frac{\partial u}{\partial x} dx + \frac{\partial u}{\partial y} dy + \frac{\partial u}{\partial z} dz$$

$$du = -\frac{2xz}{(x^2 + y^2)^2} dx - \frac{2yz}{(x^2 + y^2)^2} dy + \frac{1}{x^2 + y^2} dz$$

Ako u zadacima traže totalni diferencijal višeg reda , onda radimo, na primer:

Za $u = u(x, y)$ je $du = \frac{\partial u}{\partial x} dx + \frac{\partial u}{\partial y} dy$ a totalni diferencijali drugog i trećeg reda bi bili:

$$d^2u = \left(\frac{\partial u}{\partial x} dx + \frac{\partial u}{\partial y} dy\right)^2 = \frac{\partial^2 u}{\partial x^2} dx^2 + 2\frac{\partial^2 u}{\partial x \partial y} dx dy + \frac{\partial^2 u}{\partial y^2} dy^2$$

$$d^3u = \left(\frac{\partial u}{\partial x} dx + \frac{\partial u}{\partial y} dy\right)^3 = \frac{\partial^3 u}{\partial x^3} dx^3 + 3\frac{\partial^3 u}{\partial x^2 \partial y} dx^2 dy + 3\frac{\partial^3 u}{\partial x \partial y^2} dx dy^2 + \frac{\partial^3 u}{\partial y^3} dy^3$$

primer 15.

Ako je $u = x^3 + y^3 - 3x^2y + 3xy^2$ nađi d^2u

Rešenje:

$$u = x^3 + y^3 - 3x^2y + 3xy^2$$

$$\frac{\partial u}{\partial x} = 3x^2 - 6xy + 3y^2 \rightarrow \frac{\partial^2 u}{\partial x^2} = 6x - 6y$$

$$\frac{\partial u}{\partial y} = 3y^2 - 3x^2 + 6xy \rightarrow \frac{\partial^2 u}{\partial y^2} = 6y + 6x$$

$$\frac{\partial^2 u}{\partial x \partial y} = \frac{\partial^2 u}{\partial y \partial x} = -6x + 6y$$

$$d^2u = \frac{\partial^2 u}{\partial x^2} dx^2 + 2\frac{\partial^2 u}{\partial x \partial y} dx dy + \frac{\partial^2 u}{\partial y^2} dy^2$$

$$d^2u = (6x - 6y)dx^2 + 2(-6x + 6y)dx dy + (6y + 6x)dy^2$$

